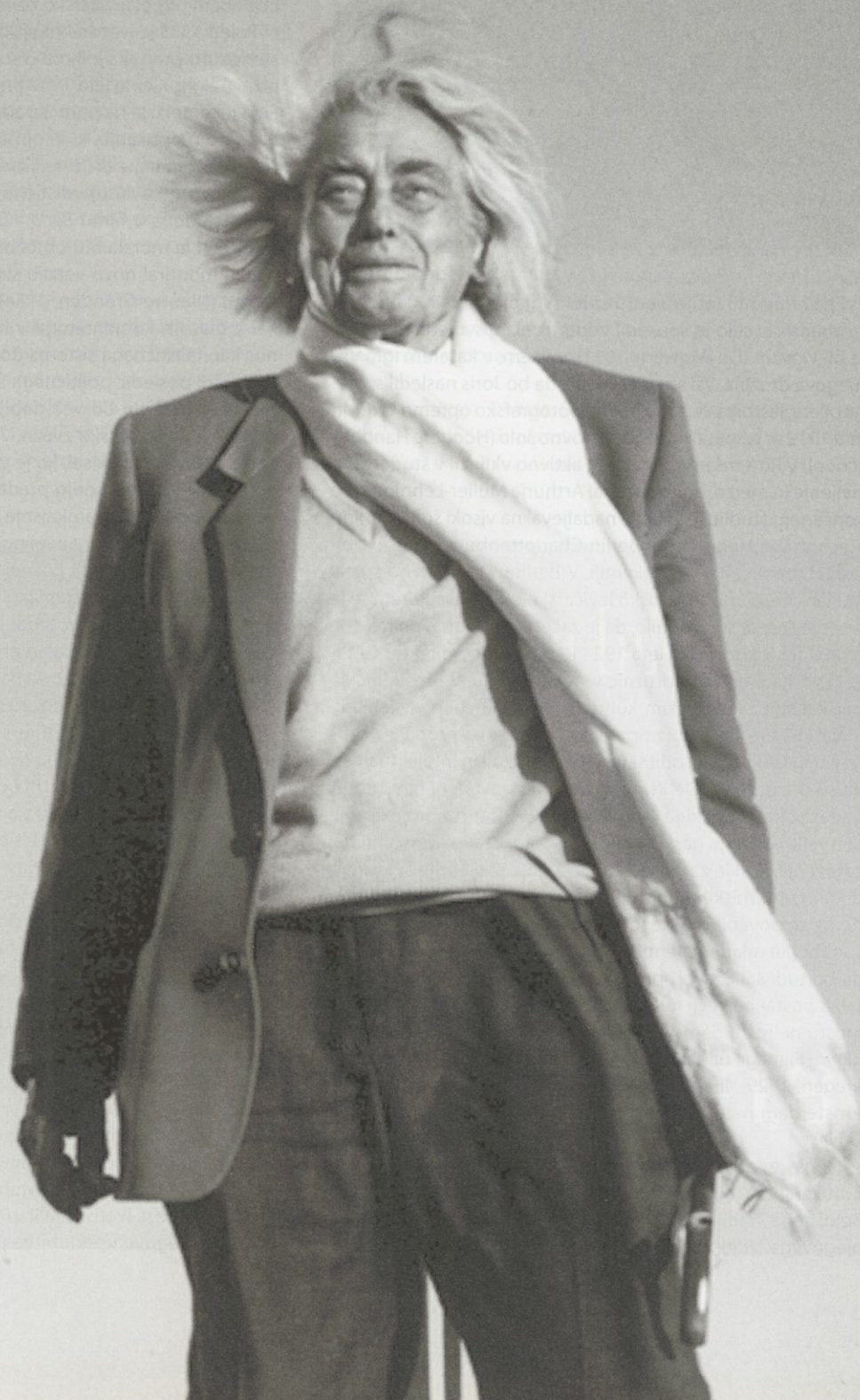

Joris Ivens

avantgardni dokumentarist

Jasper Spoelstra, prevod Barbara Hribar, foto: © Nicolas Philibert

Pri starosti 13 let je Ivens režiral svoj prvi film in ga posnel z opremo, ki si jo je sposodil v fototrgovini svojega očeta. To je bil *Vigvam* (De Wigvam, 1911), vestern, v katerem igra vsa njegova družina. Vsi so pričakovali, da bo Joris nasledil svojega očeta, lastnika verige trgovin s fotografsko opremo CAPI, in leta 1919 se je vpisal na višjo poslovno šolo (Hoogere Handelschool) v Rotterdamu. Tam se je aktivno vključil v študentsko življenje in med drugim spoznal Arthurga Müller-Lehninga. Po končanem študiju je šolanje nadaljeval na visoki šoli v Berlinu (Technische Hogeschool Berlin-Charlottenburg), kjer je obiskoval predavanja o fotokemiji. V Berlinu je ponovno srečal Müller-Lehninga. Bohemsko levičarsko okolje, v katerem se je vrtel, je Ivensa spodbudilo, da je začel razmišljati o politiki. Po vrnitvi na Nizozemsko leta 1924 je postal vice-direktor CAPI-ja in vodja ene od podružnic v Amsterdamu. V prestolnici je poiskal stik z levičarskim kulturnim in političnim življenjem. Maja 1927 je opremo za projiciranje, ki se je prodajala v trgovinah CAPI-ja, posodil skupini umetnikov in intelektualcev, da so v združenju De Kring zavrteli prepovedani film ruskega režiserja Pudovkina *Mati* (Mat', 1926). Zaprta projekcija je bila velik uspeh in naslednji korak je bila ustanovitev Filmlige, združenja, ki si je za cilj zadalo nadaljnje projekcije avantgardnih in umetniških filmov. Filmske poznavalce in ljubitelje iz tujine so povabili, naj se lotijo pisanja resne filmske kritike in spodbujali mlade, talentirane ustvarjalce. Ivens se je odločil, da bo tudi sam začel snemati. S svojim prvim filmom je leta 1928 postal največji talent Filmlige. *Most* (De Brug), študija o mostu na rotterdamskem Koningshavnu, ki je po premieri v okviru Filmlige nadaljevala pot po kinodvoranah, kot tudi *Dež* (Regen, 1929), lirična poezija na filmskem traku, ki upodobi Amsterdam med deževno ploho, mu prineseta mednarodni sloves.

Ivens je postal aktivno soudeležen pri komunističnem Združenju za ljudsko kulturo (VVVC). Ko sprejme naročilo Splošnega sindikata nizozemskih zidarjev, je osrednja tema njegovega izdelka poklicni ponos zidarjev, poseben navdih

pa najde v zaježitvenih delih v zalivu Zuiderzee. Ko je film končal, je Ivens v začetku tridesetih odpotoval v Sovjetsko zvezo. Tam je svoje filme pokazal delavski publiki in požel izjemno odobravanje. Težko delo na projektu Zuiderzee je bilo posneto z vidika delavca. To potovanje je bilo za Ivensa preobrat v karieri. Po vrnitvi je po naročilu Philipsa posnel film o korporaciji, vendar je ob tem aktivno deloval v VVVC. Premotiral je obstoječe posnetke iz dnevnikov in filmskim predobam pripel levičarsko konotacijo.

Poleti 1933 je Ivensu belgijski kolega H. Storck ponudil asistenco pri produkciji filma o rudarskem predelu Borinage v južni Belgiji, kjer je leta 1932 prišlo do velike delavske stavke. Film je temeljil je na poročilu zdravnika P. Henneberta, komunističnega prepričanju, ki je opisal grozljive razmere, v katerih so živele rudarske družine. Film je bil obrat v Ivensovi karieri in slovo od avantgardistične estetike »lepega filmarstva«. Vsaka podoba v filmu *Beda v Borinageju* (Misère au Borinage, 1933) je morala biti obtožba. Nekje v tem času je Ivens v Parizu montiral novo verzijo svojega filma z naslovom *Nova zemlja* (Nieuwe Gronden, 1934) o delih na Zuiderzee. Tokrat kar z glasom komentatorja v filmu obravnava uničujoč odnos kapitalističnega sistema do ljudi in surovin. Ker se je bal, da zaradi posledic političnega sporočila v teh dveh filmih na Nizozemskem ne bo več dobil dela, je spomladi leta 1934 odpotoval v Sovjetsko zvezo. Vendar je tam njegova kariera zastala. Zato je bil vesel, ko je v začetku leta 1936 odpotoval v ZDA, kjer je imel serijo predavanj, njegov prihodek pa je bil velika spodbuda za tamkajšnje levičarske cineaste. Leta 1937 je Ivens zahvaljujoč finančni podpori ameriških umetnikov in intelektualcev v Španiji posnel film o tamkajšnji državljanski vojni. Za film *Španska zemlja* (The Spanish Earth, 1937), ki so ga zavrteli celo v Beli hiši tedanjemu predsedniku F. D. Rooseveltu, je komentar napisal in prebral sam Ernest Hemingway. Leta 1938 je Ivens odpotoval na Kitajsko. V filmu *400 milijonov* (The Four Hundred Million, 1939) je upodobil vojno z japonskimi okupacijskimi silami in s pomočjo Zhouja Enlajja eno od svojih kamer pretihotapil v Yan'an, ki je bilo območje pod nadzorom Rdeče armade. Ta obisk je bil začetek njegove posebne vezi s Kitajsko, ki je trajala vse do njegove smrti.

Leta 1944 so mu ponudili položaj filmskega komisarja v nizozemski koloniji Dutch East Indies (današnja Indonezija), kjer naj bi najprej snemal osvoboditev Indonezije in potem osnoval še filmski krožek za dokumentarni film. In čeprav je v Avstraliji res posnel kratki film *Indonezija kliče* (Indonesia Calling, 1946), o stavki in pristanišču in o tamkajšnjem sindikatu, ki je poskušal zaustaviti transport nizozemskih vojakov v Indonezijo, ga je zaradi sporočila, kritičnega do ravnanja nizozemskih oblasti, drago stal. Več let je bil na Nizozemskem *persona non grata*.

Ivens se je takrat preselil v vzhodno Evropo, kjer so mu podelili častno mesto v panteonu umetnikov komunističnega sistema, in posnel serijo filmov o množičnih demonstracijah mladine, sindikatov in mirovnih protestnikov. V drugi polovici petdesetih se je Ivens ustalil v Parizu, ki je postal njegov trajni domicil. Njegove upodobitve prebivalcev mesta luči v filmu

Sena sreča Pariz (La Seine à rencontré Paris, 1957) so nekateri kritiki pozdravili kot vrnitev k »resnični« poetiki Ivensa. Vendar mu je potovanje ostalo v krvi in med leti 1958 in 1965 je snemal filme na Kitajskem, Maliju, Kubi, v Čileju in na Nizozemskem. Največjo slavo pa so mu prinesli filmi o vojni v Vietnamu. Tako kot mnoge druge umetnike in intelektualce v Franciji so dogodki maja 1968 radikalizirali tudi Ivensa, ki se je že leta vrtel v ortodoksnih komunističnih krogih. Skupaj s svojo ženo Marceline Loridan je na začetku sedemdesetih z obema rokama pograbil priložnost, da posname film o maoiistični Kitajski. Odločila sta se, da bo to serija filmov, ki bo skupaj obsegala kar 12 ur, z naslovom *Kako je Yukong premikal gore* (Comment Yukong deplaça les montagnes, 1976). Njun cilj je bil gledalcem ponuditi možnost, da pokukajo v vsakdanje življenje običajnega Kitajca, in enodimenzionalni sliki o tej deželi, ki je obveljala po kitajski kulturni revoluciji, dodati neke odtenke. Vendar je film hitro prehitelo politično dogajanje na Kitajskem. Deset let kasneje sta se Ivens in Loridanova tudi sama distancirala od teh filmov.

Osemdeseta so bila v veliki meri v znamenju obračunavanja z lastno preteklostjo. Objavil je še drugo avtobiografijo (skupaj z R. Destanquejem) z naslovom *Joris Ivens – A Vision Remembered* (Joris Ivens ou la mémoire d'un regard, 1982), v kateri je še bolj kot v prvi – objavljeni leta 1969 v vzhodnem Berlinu z naslovom *Kamera in jaz* (The Camera and I) – poudarjal svojo vlogo umetnika. Vse od šestdesetih pa si je J.

de Vaal, direktor nizozemskega nacionalnega filmskega muzeja (Het Nederlands Filmmuseum), prizadeval, da bi oprali dobro ime in čast Ivensa na Nizozemskem. Leta 1965 je Ivens posnel film o rotterdamskem pristanišču in vzdrževal tesne stike z mnogimi levičarskimi in kulturnimi organizacijami na Nizozemskem. Ob proslavi njegovega 80. rojstnega dneva so leta 1978 v Amsterdamu organizirali razstavo o njegovem delu, ki jo je pospremila retrospektiva. Vendar je do resnične sprave prišlo šele leta 1985, ko je tedanji minister za kulturo E. Brinkman odpotoval v Pariz, da bi cineastu podelil nagrado Gouden Kalf za življenjsko delo in v zvezi z afero v Indoneziji spregovoril zgodovinske besede: »*Zgodovina je pokazala, da ste imeli vi bolj prav kot pa vaši tedanji nasprotniki.*« Skupaj z Loridanovo je svoja zadnja leta, fizično že precej izčrpan, posvetil produkciji filma *Zgodba o vetru* (Une histoire du vent, 1988), v katerem je podal precej bolj kritičen pogled na Kitajsko. Nizozemske premiere filma se je udeležila celo kraljica Beatrix. Nekaj tednov po zadušitvi študentskih demonstracij na Trgu nebeškega miru v Pekingju, v zvezi s čimer je Ivens ostro protestiral pri kitajskih oblasteh, je preminil v Parizu. Ivens nosi največje zasluge pri tem, da je nizozemski dokumentarni film dosegel mednarodni sloves.

V času festivala DokMa (2.-8. november) bodo filmi Jorisa Ivensa na ogled v Slovenski kinoteki. Retrospektivo Ivensa pa pripravlja tudi festival DokMa (<http://dokma.net>).

2-8
11/2009

kino
partizan

pekarna

maribor

dokma.net

dokma (p)odpira!

dok. ma

6. mednarodni festival dokumentarnega filma